

Rácz, Szilárd¹ – Reményi, Péter²

„Generációk munkájára támaszkodva kutatunk” Beszélgetés Hajdú Zoltánnal 70. születésnapja alkalmából

„We carry out research relying on the work of generations”

A conversation with Zoltán Hajdú on the occasion of his 70th birthday

ABSZTRAKT

Hajdú Zoltán 1952. május 4-én született Végardón. Középiskolai tanulmányait Sárospatakon, a Rákóczi Gimnáziumban végezte, a katonai szolgálat után a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen diplomázott földrajz–történelem szakon. 1976–1977-ben a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen volt tanársegéd. 1977-ben védte meg egyetemi doktori értekezését a Kossuth Lajos Tudományegyetem Földrajzi Intézetében, majd 1977–1978-ban Pécssett az MTA Központi Hivatalának ösztöndíjasa lett. 1978 óta az MTA Dunántúli Tudományos Intézetének (és jogutódainak) kutatója. Kandidátusi értekezését 1986-ban védte meg, az MTA doktora címet pedig 2002-ben nyerte el. 2013-ban habilitált, 2017-től egyetemi tanár. Az itt olvasható, félig strukturált interjú 2022 márciusában a Regionális Kutatások Intézetében készült. Az írás célja, hogy ismertesse Hajdú Zoltán életútjának fontosabb állomásait, a földrajztudományhoz fűződő viszonyát és az ezek mögött meghúzódó, pályafutását alakító tényezőket.

Kulcsszavak: társadalomföldrajz, politikai földrajz, közigazgatási földrajz, tudománytörténet

ABSTRACT

Zoltán Hajdú was born on May 4th, 1952 in Végardó. He completed his secondary school studies at the Rákóczi Secondary Grammar School in Sárospatak, and after his military service, he graduated from the Lajos Kossuth University of Debrecen in Geography and History. In 1976–1977, he was an assistant lecturer at the Technical University of Heavy Industry in Miskolc. He defended his doctoral dissertation at the Institute of Geography at the Lajos Kossuth University in 1977, and in 1977–1978, he became a scholarship researcher of the Central Office of the Hungarian Academy of Sciences in Pécs. Since 1978 he has been a research fellow at the Transdanubian Scientific Institute (and its successors) of the Hungarian Academy of Sciences. He defended his CSc dissertation in 1986 and became a Doctor of the Hungarian Academy of Sciences in 2002. His habilitation procedure was successfully completed in 2013 and he became a professor in 2017. The present semi-structured interview was conducted in March 2022 at the Institute of Regional Studies. The aim of the article is to help readers get acquainted with the most important stages of Zoltán Hajdú's life, his relationship with geography, as well as the factors underlying the previous two and affecting his career.

Keywords: human geography, political geography, administrative geography, history of science

1 PhD, Research fellow, head of department, Institute for Regional Studies, Centre for Economic and Regional Studies, racz.szilard@krtk.hu

2 PhD, habil. Associate professor, Faculty of Sciences, University of Pécs; research fellow, Institute for Regional Studies, Centre for Economic and Regional Studies, remko@gamma.ttk.pte.hu

BEVEZETÉS

A Modern Geográfia hasábjain a lap indulásának kezdete óta jelentek meg interjúk, többek között „RKK-s” geográfus professzorokkal: Enyedi Györggyel (Baranyai & Lampért, 2007), Erdősi Ferencel (Herczeg et al., 2021), Fodor Istvánnal (Gálosi-Kovács & Orsós, 2022). A „földrajzi beszélgetések” rovat természetesen kiegészült hazai egyetemek nyugalmazott professzoraival készített interjúkkal is (Bugya & Ritz, 2006; Lampért & Radvánszky, 2007a; Lampért & Radvánszky, 2007b; Bugya & Ritz, 2007; Szebényi & Szabó, 2008; Enyedi et al., 2022; Szalai, 2022). E sorozatot folytatjuk most Hajdú Zoltán professzorral 70. születésnapja alkalmából.

Hajdú Zoltán 1952. május 4-én született Végardón. Középiskolai tanulmányait Sárospatakon, a Rákóczi Gimnáziumban végezte (1966–1970), a katonai szolgálat után a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen diplomázott földrajz–történelem szakon (1971–1976). 1976–1977-ben a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen volt tanársegéd. 1977-ben védte meg egyetemi doktori értekezését a Kossuth Lajos Tudományegyetem Földrajzi Intézetében, majd 1977–1978-ban Pécsen az MTA Központi Hivatalának ösztöndíjasa lett. 1978 óta az MTA Dunántúli Tudományos Intézetének s jogutódainak (jelenleg KRTK Regionális Kutatások Intézete Dunántúli Tudományos Osztály) kutatója. Kandidátusi értekezését 1986-ban védte meg, az MTA doktora címet pedig 2002-ben nyerte el. 2013-ban habilitált, 2017-től egyetemi tanár. A jelen írás célja, hogy megismertesse Hajdú Zoltán életútjának fontosabb állomásait, a földrajztudományhoz fűződő viszonyát és az ezek mögött meghúzódó, pályafutását alakító tényezőket.

MÓDSZEREK

Az itt olvasható, félig strukturált interjú 2022 márciusában a Regionális Kutatások Intézetében készült. Az interjút két, a jelen cikket is jegyző kutató készítette, mindketten a professzor korábbi PhD-hallgatói voltak a Pécsi Tudományegyetemen (Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, illetve a Földtudományok Doktori Iskola). Az interjúvázlat számos nagyobb kérdéscsoportot érintett, többek között a fiatal évek és az egyetem adta inspirációkat, a korai szakmai terveket, a lakóhely- és kutatási irányváltásokat, a külföldi tapasztalatokat, valamint a jövőbeni terveket. A jelen beszélgetés kötetlen jellege miatt a fenti témakörök azonban nem kronologikusan követik egymást. A kutatási irányváltások, az intézményi-szervezeti változások és a külföldi utazások kapcsán az alábbiakban számos időbeli visszautalás olvasható. Az interjúvázlat elkészítésekor fontos szempont volt, hogy korábban már jelent meg Hajdú Zoltán életéről visszaemlékezés, amelyet a professzor hatvanöt évesen, felkérésre, a gyerekkoráról, a családjáról, a tanulmányairól írt, majd publikált (Hajdú, 2017).

EREDMÉNYEK

Kedves Professor Úr, mikor kezdtél el kiemelten érdeklődni az atlaszok, a földrajz és a történelem iránt?

Eredetileg történésznek készültem. Alapvetően magyar–történelem szakra mentem volna, csak időközben ez történelem–földrajz lett. A jelentkezéskor váltottam, mert nagyon érdekelt a földrajznak a társadalmi és a történeti része.

Mondj, kérlek néhány gondolatot a lakóhelyváltásokról!

Ott nőttem fel, ahol születtem. 18 évesen mentem el katonának Hódmezővásárhelyre, onnan Debrecenbe egyetemre, majd (dolgozni) Miskolcra. Onnan kerültem Pécsre. Munkahelyet azóta nem váltottam, de tíz éve kiköltöztünk Pécsváradra. Hatása a költözésnek mindig van, az ember szembe kerül a saját „gyűjtögetésével”, különösen az utóbbi időben, úgyhogy nem volt egyszerű a költözés. Mindegyik költözés mögött volt valamiféle megfontolás. A feleségemmel a diplomázás után lett volna állásunk kollégiumi nevelőtanárként új, két szoba összkomfortos lakással Csurgón, de rábeszéltek, hogy menjünk Miskolcra. Sok helyen laktam az országban, kivéve a Nyugat-Dunántúlt, de a feleségem oda valósi, így 1971-től jártam oda is.

Kik voltak a professzorok, akik inspiráltak, életre szóló hatást gyakoroltak rád?

A legtöbb értelmes gondolatot Kádár László professzortól tanultam, emberséget meg Szabó Józseftől. Gazdaságföldrajzot pedig Papp Antaltól, aki végtelenül felkészült, de keveset író tanár volt.

A diplomamunka-témádból írtad a kisdoktoridat?

Két szakdolgozatot írtam, az egyikből (földrajzusból) lett a kisdoktori. A másikat a történelem tanszéken készítettem, az volt a hegyaljai felkelés történetének a feldolgozása (Kovács, 2015). Ez azért érdekes, mert az első tanulmányom negyedik évfolyamos egyetemi hallgatóként jelent meg (Hajdú, 1975), amivel annak idején OTDK-t nyertem. Volt néhány nagy név, egyéniség a konferencia azon szekciójában. Tulajdonképpen azóta folyamatosan írok. A földrajzos szakdolgozatom a hegyaljai központi jellegű települések történeti funkcióiról és alakváltozásairól szólt. Ebből lett később az egyetemi doktorim (Hajdú, 1977). Elmentem a miskolci postaigazgatóságra és mondtam, hogy ezeknek a településeknek szeretném a kapcsolatintenzitását vizsgálni. Azt válaszolták, hogy hagyjam őket, hiszen ez titkos. Mikor kiderült, hogy nem az érdekel, ki hív kit, hanem hogy milyen gyakran hívják egyik városból a másikat, akkor odaadták az egész paksamétát, az összegző adatokkal. Az abból a szempontból volt érdekes, hogy az egyetemen először el se akarták hinni, hogy azt az anyagot én megkaptam. Természetesen előttem is csináltak már ilyet, például Beluszky Pál Nyíregyházán. Először a szegedi egyetemen végeztek itthon ilyen vizsgálatot, egy Kogutowicz-tanítvány, például Sátoraljaújhelyre. Ez nem volt új módszer, csak a lehetőség volt fontos, hogy hozzá lehetett jutni adatokhoz. Szerencsém volt, és érdekes dolgok váltak nyilvánvalóvá.

Beluszky Pált akkor ismerted meg?

Beluszkyt hallgatóként ismertem meg, Papp Antal küldött el hozzá, hogy amit én csinálok az nagyrészt párhuzamos az ő munkájával, keressem meg. Elbeszélgettünk, végtelenül segítőkész volt.

Beluszky Pál munkássága tetszett az első perctől, nagyban hozzájárult, hogy az ország legalább szembenézessen önmagával, társadalmi igény mondjuk erre mérsékelt volt mindig. A földrajzos szakdolgozatomnak Beluszky volt az opponense. Akkor ő javasolta, hogy ezt el lehetne fogadni akár kisdoktorinak is. Átdolgoztam, kibővítettem, végül Miskolcon fejeztem be. 1977-ben védtem meg a kisdoktorit; a dolgozat meg is jelent, mégpedig a Kossuth Lajos Tudományegyetem (KLTE) akkor induló *Studia Geographica* című sorozatának első köteteként (Hajdú, 1977).

Mikor tudatosult benned, hogy kutató akarsz lenni?

Már gyerekkoromban érdeklődő voltam. (Kérdés volt számomra például, hogy miért ég a villany az utcán Patakon és Újhelyben is, Ardón pedig seholy.) Azt nem tudtam, hogy vannak kutatói munkahelyek, azt viszont tudtam, hogy a könyvek arról szólnak, hogy valaki olvas és ír. Otthon sok könyvünk volt, de rendszeres könyvtárlátogató voltam a falusi és az iskolai könyvtárban is. Tehát nem volt idegen számomra, hogy a könyv az valami olyasmi, amit úgy írtak, hogy előtte sokat olvastak. Ott jártam el Sárospatakon a kollégium előtt, ott van a nagykönyvtár. Oda már a falusi iskolából bevittek bennünket megnézni, hogy ez az ország egyik híres könyvtára, az ismeretszerzés lehetőségének a csúcsa.

Beszélgj, kérlek, a sárospataki évekről!

Három és fél évet jártam gimnáziumba, mert előtte egy félévet Miskolcon töltöttem a Gábor Áron Kohó- és Öntőipari Technikumban. Onnan kerültem az „F” osztályba, ahol decemberben 47-en voltunk. Azonban elég nagy volt a fluktuáció, viszonylag sokan kihullottak. Kobák József barátom – szociológusi vénával megáldva – fogalmazta meg a sajátosságainkat, nevezetesen, hogy „falusi suttyók és kétes kisvárosi egzisztenciák gyülekezete vagyunk”. Egyre kevesebb gimnáziumi osztálytársam él. Még tartjuk a kapcsolatot, jó néhányukkal most is levelezek, meg nyáron néha találkozunk.

Nem vágytál arra, hogy Budapesten, esetleg külföldön dolgozz, amikor már lehetett menni?

Nem vágytam. Hamarabb voltam Angliában, mint az átlag. 1973-ban már jártam kint, az utat az angliai nagynéném finanszírozta. Ő és az amerikai nagynéném azon diskuráltak telefonon, hogy nekem milyen jó lenne kint maradni. Aztán mondtam nekik, hogy eszembe sincs kint maradni, mert itthon van dolgom. Meg nem fordult ilyen a fejemben.

Pestre mehettem volna, az egyetem befejezésekor a művészettörténész Kádár Zoltán hívott a Nemzeti Múzeumba, a tudománytörténeti adatbázist kellett volna rendbe tenni. Azon gondolkodtam Miskolcon, de még Pécsen is, de kizárta a lakáslehetőség. Abból a fizetésből, amit ott kínáltak, nem lehetett Pesten albérletet fizetni, mert az kevesebb volt, mint az akadémiai ösztöndíjas kereset. Miskolcon fiatal oktatók kollégiumában laktunk.

Ekkor alakult úgy, hogy nem lettél történész, „csak” földrajzos.

Már az egyetem elejétől kezdve történésznek készültem, és később állást is ajánlottak a KLTE Magyar Történelem Tanszéken. Aztán máshogy alakult. Nem részletezném, miért. Csurgó helyett Miskolcra, a Marxizmus-Leninizmus Tanszékre kerültem tanársegédnek egy éves szerződéssel. Közben az egyetemi doktorimat megvédtem a KLTE Természettudományi Karán, és az avatás elég furán sikerült. A BTK dékánja a kézfogáskor megkérdezte, hogy mit keresek én itt, nem itt a helyem,

hiszen én történész vagyok. Rövid csodálkozás, beszélgetés után mondtam neki, hogy én már „csak” földrajzos vagyok.

Hogy kerültél Pécsre?

Miskolcon egy településtudományi konferencián Fodor István meg Rechnitzer János elkezdett győzködni, hogy jöjjenek Pécsre. Eljöttem megnézni: a DTI (MTA Dunántúli Tudományos Intézet) akkori igazgatója Bihari Ottó azt mondta, hogyha ez az igényünk – útban volt az első gyerek –, akkor természetesen lakással együtt gondoljuk végig (bérlelőkijelölési jogot vett az Intézet). Kicsit fura volt, mert azt mondták, hogy itt van a lakásunknak a száma, címe. Kimentem a Kertvárosba. Egy bódében volt a kertvárosi építésvezetőség, én mutattam az építésvezetőnek, hogy itt a cím, ő meg a szemben lévő kukoricásra mutatott, hogy ott lesz majd a lakás. Amíg elkészült, addig a Madách utcai kollégiumban laktunk, gyerekekkel, ahogy többen is akkoriban.

Hogy kezdett érdekelni a politika, az állam?

Ha az ember Magyarországon nőtt fel, akkor a politika beleszólt az életébe. Nekem az első rákérdezésem még az általános iskola udvarán volt Ardón, amikor a kubai válság időszakában reggel ki kellett menni azt kiabálni, hogy „Dávid nem fél Góliáttól, el a kezekkel Kubától”. Akkor kérdeztem az iskolaigazgatót, hogy tessék mondani igazgató úr, ezt hallják? Jenő bácsi bölcsen mondta: „Édes fiam, ezt nem nekik kiabáljuk, hanem magunknak!” Tehát a mechanikus materialista szemléletemhez már itt jött a dialektikus látásmód. Visszatérve Miskolcra, ott mi hosszútávon terveztünk, és a tanszékvezetőnek mondtam is, hogy én politikai földrajzzal akarok foglalkozni, nem pedig az akkor divatos vagy kötelező témákkal. Kun László – aki végtelenül rendes ember volt – azt válaszolta, hogy ez országos, sőt nemzetközi kérdés, a miskolci marxizmus tanszéknek pedig alapvetően Borsod megyére kell koncentrálnia. Ő intézte el végül, hogy az Oktatásügyi Minisztérium elengedjen Pécsre, mert nekem jobb lesz ott, ahol tényleg azzal foglalkozhatok, ami igazán érdekel.

Gyakran szoktad mondani, hogy „nem voltam soha partizán, se partizánvadász”.

A politikát nem lehet kihagyni senkinek az életéből. Ugyanakkor bennem egyénileg van egy nagyon tudatos távolságtartás ettől az egésztől. Nem vagyok hajlandó semmiféle partizán vagy partizánvadász szerepet felvenni, mert ez morálisan távol áll tőlem. Tragikus, hogy vannak néhányan „nagyra hivatottak”, akiknek az elvei és az értékrendje ezzel összeegyeztethető.

Ezzel kapcsolatos a kutatási irányváltásod is.

Nagyon sajnálom, hogy annak idején nem fogadták el azt a kandidátusi tématerveket, amit meg akartam csinálni. A címe „Területrendezési törekvések a két világháború közötti magyar földrajztudományban” lett volna, de a Tudományos Minősítő Bizottság (TMB) nem hagyta jóvá a kutatást, mert szerintük az nem szolgálta volna a magyar társadalomföldrajz fejlődését. „A téma művelése nem időszerű” kezdetű elutasító levél évekig ki volt ide rakva rajzszöggel az irodámban, a vörös térkép alatt. Témavezető (Boros Ferenc, az akkori Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium főosztályvezetője) kijelölésével egyidejűleg azt is megüzenték, hogy nem a személyemmel, hanem a témával van baj. Így a témaváltásra ezért került sor. Ez akkor jogszerű és szabályszerű volt, a kutatás szabadsága az akkori keretek között valósulhatott meg. Mindössze egy cikket tudtam róla publikálni a Földrajzi

Közleményekben (Hajdú, 1982). A kandidátusi disszertációm „Településhálózat és közigazgatási területszervezés a Dél-Dunántúlon” címmel 1986-ban védtem meg, minden gond nélkül, következő évben meg is jelent az Akadémiai Kiadónál (Hajdú, 1987). A védés előtti szakmai vizsga azonban külön történet volt, egy sajátos kálvária, amit a TMB-irodavezető egyéni gondatlansága miatt negyedszerre sikerült összehozni, de ezt már korábban részletesen leírtam (Hajdú, 2017).

A legelső kutatási projektekről mondj néhány gondolatot!

Az első a nagy Dél-Dunántúl-kutatás volt, a DTI saját munkája, intézeti nagyprojekt. Az akadémiai intézeteket ekkor nem pályázati rendszerben, hanem intézményfinanszírozás címén támogatták. Akkor még lehetett így kutatni. Ekkor ismertem meg mélységében a Dél-Dunántúlt. Meglehetősen szorgalmasan olvastam az intézet könyvtárában található anyagokat, és Kolta János nyugdíjas kandidátus nagyon sok beszélgetés során tudott a legtöbbet segíteni, tőle rengeteg anyagot kaptam Baranyára vonatkozóan. A DTI akkoriban önálló kutatási lehetőséget biztosított minden kutatója számára. Bihari Ottó akadémikus, az igazgató, egy új profilú, interdiszciplináris, a területfejlesztésre koncentráló intézményt szervezett meg. Ennek során került sor a Dél-Dunántúl szisztematikus kutatására, amelynek köszönhetően a négy megye (akkoriban Zala is ide tartozott) minden egyes településén jártam. A teljes Dráva-völgyet Lovász Györggyel néztem végig. Ekkoriban kezdődtek a városkörnyék- és vonzáskörzet-kutatások és ekkor fordultam a közigazgatásföldrajz felé.

A kandidátusi fokozat megszerzésének évében indult el az OTKA nyílt pályázati alapként. Erre beadtam egy pályázatot „Magyarország közigazgatási földrajza” címmel. Az nyert is, meg kell mondanom, hogy Tóth József segítségével (a pályázati rendszer úttörő volt, de tükrözte is az akkori viszonyokat). E kutatás során jártam, kutattam az összes magyar járásszékhelyen és a történelmi Magyarország minden megyeszékhelyén. A változásokkal együtt ez mintegy 200 települést jelentett. Az ember elment egy megyeszékhelyre egy hétre és egy hét alatt körbejárt. Ugye ott volt már rendes buszközlekedés, meg akkor már volt egy 105-ös Skodám, azzal „mászkáltam”. Meg lehetett csinálni, nem volt ez egy különleges teljesítmény. Ahhoz, hogy bizonyos értelemben a funkció jelentőségét, meg a település helyét az ember felfogja, ez kellett. Úgyhogy végülis ebből az OTKA-kutatásból alakult ki a nagydoktori értekezésem, ebből lett a könyvem is (Hajdú, 2001).

...a Magyarország közigazgatási földrajza.

Igen, abban azért van néhány olyan gondolat, amire büszke vagyok. Azt szoktam mondani, hogy meglehetősen szürke munkása voltam és vagyok a földrajznak, de minden beképzeltség nélkül mondom, hogy írtam 25–30 munkát, ahol alapvető kérdéseket raktam rendbe, tisztáztam, vagy újrafogalmaztam. Az utolsó megjelent ilyen munka a határkutatás, a határtörténet és a határpolitika változásai (Hajdú, 2019).

Beszélnél a határral való kapcsolatodról?

Az államhatár mint adottság számomra természetes volt Ardón meg Újhelyen (Sátoraljaújhelyen) keresztül, az anyai nagyapám családján keresztül, akik vasutasok voltak és a Kassa–Újhely–Munkács vasútvonalak mentén „szóródtak szét”. Tehát az, hogy van határ, az adottság volt. 1972-ben voltam először Szlovákiában, addig nem lehetett menni, még a rokonokhoz sem. Akkor jött be a piros útle-

vél, azzal lehetett átutazni, akkor mentem el Krakkóba és Kassára. Mindkét város ma is a kedvenc településeim közé tartozik.

Sok dobozod van az irodádban, mit fogsz még könyvben megírni?

Amit valóra szeretnék váltani, az egy elég régi gondolatom és már írtam is róla részben (Hajdú, 2008). Nagyképűen ezt úgy mondom, hogy rendbe szeretném rakni a magyar társadalomföldrajz indulásának hiteles történeti eredetét, és ez nem oldható meg a lelkészek, papok, illetve szerzetesek nélkül (Hajdú, 2002a). Itt a szobámban van egy dobozhalmaz, ennek az anyaga együtt van. Remélem, hogy még meg tudom csinálni, mert feltehetően senkinek nem lesz rá annyi ideje, annyi türelme a mai világban, hogy olyan szintig járjon utána embereknek, szerzeteseknek, mint én. Mert én elmentem például Kassára Czirbusz Géza szülőhelyére, a székesegyházban kikerestem a születési anyakönyvét, megkerestem, hogy hol lakott, hol járt iskolába. Elmentem minden középiskolájába, ahol tanított, egyszerűen azért, hogy érzékeljem, mi az oka, hogy ilyen mélyen ismerte az országot. Tanított többek között Sátoraljaújhelyen, Kecskeméten, Nagykanizsán, Nagybecskereken, Veszprémben – ott Cholnoky Jenőt is – és így tovább. Elsősorban lakva ismerte meg az országot.

Egy nagyobb horderejű műben nem akartad soha megírni a magyar földrajztudomány történetét?

A magyar földrajztudomány története sok szempontból, hogy finoman fogalmazzak, módfelett problémás mind a mai napig. Én nem csak papírról ismerek személyiségeket a magyar földrajz történetéből. Az öreg Kádár maga volt a modern magyar földrajz története, hiszen ismert mindenkit: Telekit, Prinzet, Cholnokyt, Fodort, Rónait, Bullát, Mendölt és így tovább. (Öt éven át jártam hozzá egy speciálkollégiumra, amit „Bevezetés a földrajztudomány elméletébe és történetébe” címmel tarott.) Ha az ember levéltári forrásokat néz, az Akadémia átszervezését vizsgálja, akkor úgy tűnik, hogy többen dicstelen szerepet alakítottak. (Szerencsém, hogy én alapvetően megérteni akartam és akarom a dolgokat, nem ítélni.) A földrajzon kívüli volt Gunda Béla, aki párton kívüliként feljelentette az öreg Kádárt, hogy nacionalista szellemben tanít és így tovább. Tehát nem igazán szerencsés abban a mélységben mind a mai napig belemenni a földrajzba. Nekem megvan az 1952-es kétkötetes „Politikai és gazdasági földrajz” (egy ÁVH-s őrnagytól kaptam, amikor már nyugdíjas volt), amelyet börtönben lévő magyar földrajzosok írtak, de a stílusból kiderül, hogy kik írták, és a felelős kiadó a Magyar Néphadsereg Politikai Főcsoportfőnökségén egy ezredesi beosztásban lévő ember volt (nem mondom a nevét, mert utána nagy pályát futott be akadémikusként). Mindenkinek a története egyben az ország története is, én pedig nem vagyok egy „köpködős” alkat.

Mondok egy példát az emberi gyarlóságra. Addig, míg Czirbusz nem pályázta meg 1910-ben az egyetemi tanári széket Budapesten, addig Cholnoky (aki Veszprémben volt tanítványa) sok munkáját ismertette már egyetemi tanárként Kolozsvárról, és mindig úgy szólította, hogy „kedves professzorom”. A véleménye az volt, hogy a kedves professzora a magyar földrajztudomány egyik legértékesebb, legszorgalmasabb munkása. Amikor azonban ők ketten pályázták meg a tanszéket (Cholnoky el akart jönni Kolozsvárról Pestre), attól kezdve minden megváltozott. Az ember meg nem akar utólag szembesíteni senkit önmagával. A kicsinyesség, a sértettség halmozottan jelenik meg, és a későbbi évtizedekből is sok ilyen példát lehetne hozni.

Evezünk hazai vizekre! Mesélnél néhány érdekességet Prinz Gyuláról, Szabó Pál Zoltánról, a pécsi földrajzról, a DTI megalapításáról?

Az nem egy egyszerű dolog. Prinz Gyula közigazgatásföldrajzi megéletrajzi dolgait megírtam, az teljes (Hajdú, 1980, 2000). Ugyanazzal a módszerrel csináltam, mint minden mást szoktam. Elmentem Nagykanizsára, elővettem a gimnáziumi évkönyveket, az elsőtől a hetedikig végiglapoztam. Ő Nagykanizsán megbukott földrajzból és németből évisméltésre annak ellenére, hogy német anyanyelvű volt. Tehát egy elég sajátos gyerek lehetett, az apja ezért kivette Nagykanizsáról a piaristáktól, és a 8. osztályt, meg az érettségit már Pesten tette le állami főgimnáziumban. A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemre került később egyetemi tanárnak, és amikor Pécs „megszerezte” a pozsonyi egyetemet, akkor jött az egyetemmel ide Pécsre. Neki addig Pécshez az égvilágon semmi köze nem volt. Prinz véleménye a városról lesújtó volt, mint egyetemi tanárnak, mint rektornak és mint dékánnak egyaránt. Különösen a napilap cikkeiből látszik – mert ő aktív volt, a Dunántúlba írt –, hogy szerinte milyen Pécs, milyennek kellene lennie, milyen egy modern európai város. Úgy-hogy őt nagyon nem szerették itt. Prinznek Pécsen egy tanítványa volt, Szabó Pál Zoltán, aki egy pécsi dinasztia tagja volt. Az ő anyagát részben itt a DTI-ben, részben pedig a Földrajzi Múzeumban néztem át. Sajátos alkat volt, egyszerre volt természetföldrajzos, politikai vagy történeti földrajzos, fajvédő, vitéz és lehetne tovább sorolni (Hajdú, 2002b). Amikor a pécsi egyetem átmegy Kolozsvárra Erdély visszatérése után, akkor Prinz a karral együtt távozott. Prinz annyit érzékelt a világból, hogy nem költözött el Kolozsvárra, hanem Pestről ingázott. Pécsen míg rektor volt, itt lakott a Papnövelde utcában, utána Pécsen is ingázóvá vált.

Szabó Pál Zoltán számára a lehetőséget a visszatérésre (átmenetileg Szegeden volt gimnáziumi tanár) a Dunántúli Tudományos Intézet megszervezése adta. Amikor megírta ennek az intézetnek a koncepcióját, egyről feledkezett el (ezt Rónaitól tudom, valószínűleg így is van). Hóman Bálint Rónai Andrást kérte meg, hogy legyen a DTI igazgatója és csináljon belőle egy rendes intézetet (részben az egyetem pótlására), némi németellenes éllel (a Dunántúlon egyre jobban terjeszkedő német kulturális törekvések ellensúlyozására). Ez Hómantól kicsit furcsa volt, de 1943-ban már ez volt a politikai feladat. Rónai nem vállalta, a geopolitika – ahogy elmondta és leírta többször – szerinte német áltudomány. Szabó Pál Zoltán viszonylag „hajlékony gerincű” ember volt, nem véletlenül váltott 1945 után, ő lett a kommunista párt egyik ágense Pécsen, illetve Baranya megyében. Aztán, amikor a természetátalakítás volt napirenden, akkor megírta „A természeti földrajz a szocializmus építésének eszköze” című művét. Itt az intézeti irattárban követhető volt, hogy nálunk dolgozták ki a megyére a gyapottermesztés földrajzi alapjait dűlőszintig lemenően, térképekkel, továbbá a citrusfélék termesztését is a Villányi-hegységben, illetve a Mecsek egyes részein. Feltehetően nem tudta elkerülni sem ez, sem más intézet, hogy az éppen aktuális politikai rögeszméket szolgálja. Szabó Pál Zoltán egyébként sikeresen vezette az intézetet, a legtöbbet valószínűleg azzal tette a fennmaradásáért, hogy elérte, hogy 1955-ben az MTA átvegye a DTI-t a Művelődésügyi Minisztériumtól. Ez pedig új fejezetet nyitott mind anyagi (létszámemelés), mind tudományos (decentralizációs) szempontból. Szabó Pál Zoltán egyébként országgyűlési képviselőként halt meg, mint a szocialista földrajz legdicsőbb személyisége: a Magyar Földrajzi Társaság elnöke, a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat tár-

selnöke, valamint a TMB Földrajzi Szakbizottságának elnöke volt. Ő volt a Pécsi Pedagógiai Főiskola alapító igazgatója és a földrajz tanszék vezetője is.

A pécsi egyetemi földrajzon én sosem voltam főállásban vagy teljes állásban, az itteni történetemet megírtam (Hajdú, 2020), többet erről nem szeretnék mondani.

Mik voltak a korai külföldi utazások érdekes tapasztalatai, történetei?

Az MTA jóvoltából viszonylag sok helyen jártam, sokat utazhattam. Ez akkor egyezményes csere keretében zajlott. 1988-ban voltam Finnországban egy hónapig, akkor ismertem meg Anssi Paasi-t, vele esett meg, hogy Joensuu-ból adjunktusként sikerrel pályázta meg az oului professzori katedrát. Vele azóta is tartom a kapcsolatot, még közös írásunk is volt (Hajdú & Paasi, 1995).

1989-ben voltam Indiában. Az egy élmény volt. Chandigarhból jött a meghívó, aminek része volt, hogy ágyneműt is vigyünk magunkkal. Hálóságot vittem, amire valóban szükség volt. Indiában sokszor voltam. Volt olyan év, amikor háromszor is. Egy későbbi alkalommal, mikor mentem, víz állt a szobában, mert elromlott a vécé. Mondtam, hogy csinálni kéne valamit, de nem volt ember, aki el tudta volna intézni. Így elmentem a városba, vettem egy porcelán vécécésészét, közelharc árán kértem róla számlát, elég hosszú diskurzus volt ezt egy indiaival elintézni. A mellettem lévő szobában lakott egy fiatal norvég építész, aki PhD-témaként Chandigarh építészetét kutatta. Mondtam neki, hogy ez a legjobb lehetőség, hogy elmélyedjen a dolgokban, segítsen vécét cserélni. Kicseréltük, eltűnt a víz. Jött a földrajz tanszék vezetője, (aki a PTE tiszteletbeli doktora lett) és csodálkozott. Itthon nem volt egyszerű elszámolni az ügyet. Benyújtottam az angol nyelvű számlát, rajta, hogy ez egy vécécésésze. A gazdasági vezető elküldött a fenébe. Mondtam, ne haragudjon ez egy komoly dolog, mert megajándékoztam az utódomat egy rendes vécével. Különben is, egyezményes csere keretében két hónapig laktam ott ingyen, legyen szíves, küldje el a számlát az Akadémiára, hogy megtudjuk, el lehet-e számolni. Ott álltam mellette, amikor jött a válasz faxon. Az volt a kérdés, hogy hazahoztam-e. Mondtam, hogy nem, mert beépítettem. És akkor elszámolták.

Voltam Kínában, szintén egyezményes cserével, ott első alkalommal három hétig voltunk. Én voltam az „előevő”. Amit én megkóstoltam, azt ették a többiek is. Párizson keresztül mentünk, a csomagunk elveszett, öt nap múlva jött meg. Utána voltam egyedül is Kínában, meg Pap Norberttel is. Voltam Japánban, Hongkongban. Izlandot leszámítva Európában majdnem mindenütt jártam.

A Szovjetunióban merre fordultál meg?

A szovjet térségben először 1976-ban voltam nemzetközi építőtáborban, Tallinnban. A leghosszabb idő, amit egyben töltöttem a Szovjetunióban, hat hónap volt. Ennyi időt már nem lehet „kibekkelni”, már élni kell a helyi körülmények között. Elég rossz volt az ellátás, már a Balaton bolt is szinte üres lett. Fodor Istvánnak volt a találmánya, hogy az ágy alá kell tenni egy mézzel bekent lapostányért, abba beleszagolnak a poloskák. Én nagyon sok helyen voltam a Szovjetunióban, szinte minden tagköztársaságban jártam. Ahova nem jutottam el, de akartam menni, az Vlagyivosztok volt. Hrubi Lászlóval eljutottunk Irkutszkiig meg a Bajkál-tóig, de tovább nem. A másik pedig, ahova nem jutottam el, az Asztrahán. Ott az apám négy évig hadifogoly volt. Vlagyivosztokra azt mondták, hogy az egy katonai terület, és az oroszok se nagyon kapnak oda beutazási engedélyt. Asztrahán esetében meg természetes helyi dolgok jöttek mindig közbe. Kolera-, tífusz- vagy vérhasjárvány volt, oda ezért

nem jutottam el. A KGST-kutatások kapcsán körbejártuk a Szovjetunió legfurcsább helyeit, például a nagy kaukázusi körutat is megcsináltuk. Tóth Józseffel, Fodor Istvánnal teljesen körbementünk a Kaukázuson, oda-vissza a grúz hadiúton.

Zárásképpen, mit ajánlanál a fiatal geográfus nemzedék figyelmébe?

Az ajánlásom teljesen egyértelmű. Ha van egy témájuk, akkor annak a gyökereit járják körbe kellő mélységben és kellő tisztelettel, mert a múltnak a tudása óv meg a nagyképűségtől. Azt szoktam mondani, ha valaki egy élet munkájával egy adott témában egy komoly lexikoncikkhez egy „körömpi-szoknyit” tisztességgel hozzátesz, az már nem dolgozott hiába. Mindenkinek tudomásul kellene vennie a kutatómunkája kezdetén, hogy jó néhány generáció gondolkodott, írt, spekulált, manipulált (lehetne tovább sorolni) előtte, tehát nem velünk kezdődik soha egyetlen egy téma művelése sem. A tudományos kutatásnak, publikálásnak, hivatkozásnak van egy kialakult elemi technológiája, és ennek része a korrektség, a tisztesség a holtakhoz és élőkhez egyaránt.

KÖVETKEZTETÉSEK

Hajdú Zoltán geográfus, az MTA doktora. 1977 óta a Dunántúli Tudományos Intézet (és jogutódjainak) kutatója. Kutatási témái a közigazgatási földrajzra, annak történeti és aktuális – politikai – összefüggéseire koncentrálnak. A „Magyarország közigazgatási földrajza” című monográfiája a témakör alapirodalmának minősül. Hazai és nemzetközi konferenciák állandó előadója. Publikációi rendszerint komoly szakmai visszhangot váltanak ki. Tudományos eredményeit ezidáig 526 tudományos közleményben jelentette meg, ebből 3 monográfia, 5 szakkönyv, 109 folyóiratcikk. Hivatkozásainak száma mintegy másfélezer. Új tudományos eredményei: a Tokaj hegyaljai városi jellegű települések funkcióinak és hierarchikus rendjének vizsgálata; a településhálózat és közigazgatási területszervezés kapcsolata a Dél-Dunántúlon; a magyar közigazgatás területi struktúráinak, hosszú távú átalakulási folyamatainak meghatározása; a földrajzi jellegű közigazgatási reformtervek feltárása; a magyar állam történeti földrajza – a korszakonként változó határtörténet és határpolitika. A nemzetközi tudományos közéletbe kutatásai által bevitt fogalmak: a kettős vasfüggöny elmélete, a közigazgatási térszervezési teleszkóp.

Pályája kezdetétől, 1978-tól részt vesz a pécsi felsőoktatásban, volt oktató a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi, Közgazdaságtudományi, Természettudományi, valamint Állam- és Jogtudományi Karán, 2017–2019 között a gödöllői Szent István Egyetemen az Enyedi György Regionális Tudományi Doktori Iskola vezetője. Számtalan diákot segített témavezetőként, konzulensként szakmai karrierjében. Témavezetésével 14 hallgató szerzett PhD-fokozatot a földtudományok, a regionális tudományok és a politikatudományok területén.

Az intézethez kapcsolódó alkalmazott kutatási tevékenysége évtizedek óta szolgálja a hazai területfejlesztési, területszervezési kormányzati munkát. Közigazgatás-földrajzi elemzéseivel hozzájárult a hazai régióépítéshez, a városhálózati kapcsolatok formálásához. Az intézet keretében készült több tucatnyi terület- és városfejlesztési terv, koncepció szakmai megalapozásának vezéregyénisége, aki határozottan képviseli a települések közötti funkcionális kapcsolatokra épülő területi decentrali-

záció fontosságát. Vezetésével készült el a Dél-Dunántúl monográfiája. Aktívan részt vesz a régió nemzetközi kapcsolatainak szervezésében. Több olyan együttműködés, kutatás vezetője, résztvevője volt, amelyek a határon átnyúló együttműködéssel a Kárpát-medence, illetve a Balkán államainak területpolitikájával foglalkoztak. Az utóbbi években politikai földrajzi, határkutatási témájú projekteket vezet.

Az MTA Társadalomföldrajzi Tudományos Bizottságának tagja. 2004–2007 között az MTA közgyűlésének doktor képviselője, 2011-ig az MTA Társadalomtudományi Szakbizottságának tagja volt. A Föld és Ember, a Demography (University of Belgrade), az International Problems (Institute of International Politics and Economics, Belgrád) folyóiratok szerkesztőbizottságának tagja. 1987-től 2010-ig a Tér és Társadalom c. folyóirat szerkesztőbizottságának tagja, illetve szerkesztője volt. 1976 óta tagja a Magyar Földrajzi Társaságnak és 2017 óta a Magyar Regionális Tudományi Társaságnak. Tudományos közéleti személyisége általánosan elfogadott, több alkalommal tüntették ki (Pro Geographia, Pro Régió, Széchenyi Professzori Ösztöndíj, Szádeczky-Kardoss Elemér-díj, Baranya Megye Tudományos Díja, Lóczy Lajos-émlékérem). 2013-ban a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjét is átvehette. Írásunkkal tiszteletünk és megbecsülésünk kifejezése volt a cél. Ezúton is gratulálunk mesterünk hetvenedik születésnapjához!

IRODALOMJEGYZÉK

- Baranyai, G., & Lampért, K. (2007). Riport Enyedi Györggyel. *Modern Geográfia*, 2(2), 1–24.
- Bugya, T., & Ritz, I. (2006). Beszélgetés Jakucs Lászlóval. *Modern Geográfia*, 1(1), 1–35.
- Bugya, T., & Ritz, I. (2007). Beszélgetés Pécsi Mártonnal 2001 februárjában, otthonában, Törtelen. *Modern Geográfia*, 2(1), 1–22.
- Enyedi, F., Alpek, B. L., & Tésits, R. (2022). A Bükk-hegységtől a nemzetközi karsztkutatásig. Beszélgetés Keveiné Bárány Ilonával [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(3), 1–12.
- Gálosi-Kovács, B., & Orsós, Gy. (2022). A karsztoktól a környezetgazdálkodásig. Beszélgetés Fodor Istvánnal [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(1), 47–55.
- Hajdú, Z. (1975). Az 1697. évi hegyaljai felkelés néhány kérdése. *Studium: a Magyar Iparművészeti Főiskola kiadványai*, 6, 73–82.
- Hajdú, Z. (1977). *A hegyaljai városi jellegű települések funkcióinak és hierarchikus rendjének vizsgálata, vonzáskörzeteinek elhatárolása*. Studia Geographica 1. KLTE Földrajzi Intézet.
- Hajdú, Z. (1980). Prinz Gyula közigazgatásföldrajzi munkássága. *Földrajzi Értesítő*, 29(1), 1–17.
- Hajdú, Z. (1982). Területrendezési törekvések a magyar földrajztudományban a két világháború között. *Földrajzi Közlemények*, 30(2), 89–106.
- Hajdú, Z. (1987). *Településhálózat és közigazgatási területszervezés a Dél-Dunántúlon*. Akadémiai Kiadó.
- Hajdú, Z. (2000). Prinz Gyula politikai földrajzi munkássága. In Tésits R., & Tóth J. (szerk.), *Prinz Gyula, a tudós és az ember* (pp. 83–102). PTE Egyetemi Kiadó.
- Hajdú, Z. (2001). *Magyarország közigazgatási földrajza*. Dialóg Campus Kiadó.

- Hajdú, Z. (2002a). Czirbusz Géza: a magyar társadalomföldrajz „temetetlen” megalapítója. In Abonyiné Palotás J., Becsei J., & Kovács Cs. (szerk.), *A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága* (pp. 111–120). SZTE TTK Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék.
- Hajdú, Z. (2002b). Szabó Pál Zoltán társadalomföldrajzi munkássága. In Lovász Gy. (szerk.), *Szabó Pál Zoltán 100 éve született: Konferenciakötet* (pp. 10–22). PTE Egyetemi Kiadó.
- Hajdú, Z. (2008). Az antropogeográfia elfeledett hazai képviselői. *Földrajzi Múzeumi Tanulmányok*, 17, 48–53.
- Hajdú, Z. (2017). Elsőgenerációs kutató a tudomány forгатagában, 1976–2016. In Horn, J. (szerk.), *Életutak: Föld- és műszaki tudományok V* (pp. 109–136). Bányász Kultúráért Alapítvány.
- Hajdú, Z. (2019). *Magyarország történeti államföldrajza: Korszakonként változó államterület, határtörténet és határpolitika*. Dialóg Campus Kiadó.
- Hajdú, Z. (2020). Pécsi felsőoktatási intézményekben földrajzot oktattam. In Szónokyné Ancsin, G., & Kókai, S. (szerk.), *Tóth József professzor a földrajztudomány mestere: Emlékkötet prof. Dr. Tóth József 80. születésnapja alkalmából* (pp. 125–130). Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézet.
- Hajdú, Z., & Paasi, A. (1995). The changing representations of Finland in geographical texts in Hungary: a contextual analysis. *Fennia*, 173(1), 33–51.
- Herczeg, A., Moró, D. R., & Tésits, R. (2021). A füstölgő meddőhányóktól a globális közlekedésig. Beszélgetés Erdősi Ferencsel [Interjú]. *Modern Geográfia*, 16(4), 69–83.
- Kovács, S. Zs. (2015). Dr. Hajdú Zoltán, a hegyaljai folyamatok kutatója. In Gál, A. (szerk.), *Az abauji és zempléni tájak tudományos feltárói: tanulmánygyűjtemény* (pp. 173–180). Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézet – Bocskai István Katolikus Gimnázium.
- Lampért, K., & Radvánszky, B. (2007a). Beszélgetés Marosi Sándorral 2006 februárjában, a Földrajztudományi Kutatóintézetben, Budapesten. *Modern Geográfia*, 2(2), 1–27.
- Lampért, K., & Radvánszky, B. (2007b). Beszélgetés Somogyi Sándorral 2006 februárjában, a Földrajztudományi Kutatóintézetben, Budapesten. *Modern Geográfia*, 2(1), 1–20.
- Szalai, Á. (2022). „Hallatni kell mindenütt a hangunkat!” Beszélgetés Mészáros Rezsővel. [Interjú]. *Modern Geográfia*, 17(4), 1–8.
- Szebényi, A., & Szabó, A. (2008). Interjú dr. Kőszegfalvi György Professzor Úrral. *Modern Geográfia*, 3(2), 210–223.

Ez a mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Ne változtasd! 4.0 nemzetközi licenccel-feltételeinek megfelelően felhasználható. (CC BY-NC-ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

This open access article may be used under the international license terms of Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 (CC BY-NC-ND 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

